

Nigar Haqverdiyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti

U.FOLKNERİN ZAMAN VƏ İNSAN KONSEPSİYASINA EKSPERİMENTAL BƏDİİ, FƏLSƏFİ-ESTETİK YANAŞMASI

Açar sözlər: *zaman, mif, xronotop, ekzistensial*

Keywords: *time, myth, chronotope, existential*

Ключевые слова: *время, миф, хронотон, экзистенциальный*

Zaman anlayışı daim insan düşüncəsini təqib etmiş, ona müxtəlif fərqli perspektiv yanaşmalar olmuşdur. Ancaq insanın bir daxilində, təfəkkür və yaddaşında onu təqib edən zaman var, bir də insani doğuşdan bəri daim izləyən, yönəldən, onun həyatında qaçılmaz rolunu olan, ətrafımızı, sosial-ictimai dünyamızı əhatə edən gerçək xarici zaman. Məkan da dəyişir, zaman da, maraqlıdır ki, hər iki amil insanın bir fərd kimi formalaşmasında, daxili və xarici dünyasının qovuşuq, sintez halda daimi dəyişən proses kimi inkişafında müstəsna rol oynayır. İstənilən incəsənət əsərini araşdırsaq bu faktor aydın şəkildə öz təsdiqini tapar. Elə uzun illərdən bəri müxtəlif səs-küyə səbəb olmuş, ətrafında kifayət qədər həssas oxucu toplanmış Folkner yaradıcılığı da bu fikirləri təsdiq edən başlıca **tədqiqat obyektidir**. Zaman və insan anlayışları bədii-fəlsəfi konsepsiya kimi XX əsr ədəbiyyat nümunələrinin eksperimental dəyişiklərlə meydana çıxmasında əsas komponentlər kimi çıxış etdiyindən və bu faktorun Folkner yaradıcılığında öz kəskin təsirinə göstərdiyindən tədqiq olunmaq üçün **aktuallıq** kəsb edir. **Məqalənin predmeti** əsasən Uilyam Folkner trilogiyası təmsalında keçən əsrin əvvəllərindəki insan xarakterinin zamanın təsiri nəticəsində necə dəyişməsinə və onun yaşam tərzinə təsirinə özündə ehtiva edən XX əsr Amerika ədəbiyyatıdır. **Məqalənin məqsəd və vəzifəsi** XX əsr ədəbiyyatında formalaşmış modernist elementlərin təşəkkülü, realist və modernist baxışların, təhkiyə üsullarının toqquşması və ədəbiyyatda təsiri və özünü bürüzə verdiyi ifadə elementlərini araşdırmaqdır. **Məqalənin metodoloji əsasını** isə, müqayisəli-tipoloji metod təşkil edir.

U.Folknerin əsərlərində zaman anlayışı bədii-estetik konsepsiya kimi. Əvvəlki məqalələrdə Folkner dünyasına baş vuraraq onun əsərlərini müəyyən qədər analiz etdiyimizdən həmin məqalələrdəki fikirlərin davamı kimi bildirmək istəyirik ki, anadan olduğu, boya-başa çatdığı, ömür sürdüyü, yaşa dolduğu məkan və zaman mühiti Folkner obrazlarının xarakterinə və yaşam tərzinə, dünyaya, həyata, insanlara münasibətlərinə, dolaylı yolla isə Folkner dünyagörüşünün formalaşmasına nəzərəcərpacaq dərəcədə təsir etmiş və onun yaradıcılığının yetişməsinə və inkişafına münbit şərait yaratmışdır.

Çox da böyük olmayan cənub əyaləti, cənub torpağı həqiqətən də sənətkar kifayət qədər imkan yaratdı ki, onun əsasında həyatı və insanı öyrənsin və onu na-

rahat edən problemləri, cənub insanının, amerikan insanının, amerikan cəmiyyətinin (əslində isə, Folknerin insanla bağlı toxunduğu, aşkara çıxara bildiyi bütün problemlər, xüsusilə, zaman və insan faktoru kiçik bir cənubi amerikan əyalətinin insanına, amerikalıya aid deyil, bütün insanlara aid olaraq bəşəri mənə, bəşəri xarakter kəsb edir, ümumilikdə bütünlüklə insan amilini ortaya qoyur. Məhz insan amilinə bu cür yanaşma da sənətkarın böyüklüyünə dəlalət edir, belə ki, ustad sənətkar bir nəsil şəcərəsindən çıxış etməklə əsərlərində toxunduğu problemlərdən dünyaya boylana bilib, dünya insanına, bəşəriyyətə səslənə bilib) mənəvi deqradasiyasını, bədii-fəlsəfi yolla təsvir etsin. Burada Folkner əsərlərinin daimi sakinləri olan Snoupslar ailəsinin nümayəndələrini, xüsusilə Bayardın sujet boyu həyatına laqeyd münasibəti, məqsədsiz hərəkətləri, Kompsonları, Satpenləri, Stivenləri, Benbouları, əyalət prokuroru Stiven və digər ağ və qaradərili nümayəndələrin həyat və yaşam tərzini, qarşılaşdıqları münasibətləri misal göstərmək olar.

Çıxışlarının birində Folkner özü qeyd edir ki, "...Mən öz məxsusi kosmosumu yaratdım... Mən özümün yaratdığım dünyaya kainatın təməl daşı, güşə daşı kimi baxmaqla nəzər salıram, əgər o daş götürülsə, tərpədilsə kainat dağılaraq məhv olar" [5, s.9]. Müəllifin bu dərin mənalı sözləri, onun yaratdığı öz uydurma dünyasıyla-məkaniyla, daxili zamanının real xarici zamanla qarşılıqlı təması, təzahürü, toqquşması, çarpazlaşması, kontrast şəkildə ekzistensial inkişafının göstəricisidir. Con Qovard Louson qeyd edirdi ki, "sosial gerçəkliyi zərif və kəskin və eyni zamanda parçalanmış, ziddiyyətli halda qavrayış Folknerə məxsus xüsusiyyətdir" [5, s.9]. Folknerin bu sayaq dünyanıdərək tərzini onun yaradıcılığı boyu demək olar bütün əsərlərində qabarıq tərzdə əks olunur: üslub özünəməxsusluğu kimi xeyli müəmma dolu, eyhamla danışmaq, üstüörtülü danışmaq və natamam nəqlətmə, romanlarının mürəkkəb, həmçinin dolaşlıq, qarışıq kompozisiyası, eyni vaxtda həm komplekslik, həm də adilik. Bu da, U.Folknerin daxili şüuraltı dünyasından irəli gələn, dünya- insan qavrayışının zamana münasibətindən, ondakı mövcud zaman qarşıdurmasından, ziddiyyətindən və zamanla bağlı qeyri-standart fikir və düşüncələrindən irəli gələn amillərdir. Məhz keçmiş və indinin qarşılıqlı təması, eyni vaxtda eqzistanlığı, toqquşması və ziddiyyəti, lakin həm də bir-birinə ayrılmaz bağlılığı səbəbindəndir ki, Folkner personajlarını oxucu qavrayışı üçün olduqca əziyyətli edir, asan başa gəlməyən xronoloji ardıcılığı qavramasına mane olur və bu baxımdandır ki, həm real gerçək zaman, həm də personajların daim alt şüurunda yaşayan və oxucunu çıxılmaz labirintə salan daxili, mənəvi zamanın Folkner yanaşmasında özünəməxsus təzahürünü tapır.

Folkner əsərlərində reallıqla irrealıq tam bir vəhdət təşkil edir, özü də bu mifik təhkiyə elementi həm yazıçı təxəyyülü olan, əslində isə, Folknerin adət-ənənələrinə yaxşı bələd olduğu, böyüyüb boya-başa çatdığı Cənub əyalətindən bəhs edən, lakin uydurma bir adla, Yoknapatafa kimi təqdim etdiyi məkan və orada baş verən hadisələrin, həm də əsərdəki mövcud personajların təzahüründə açıq-aşkar biruzə olunur.

XX əsrin mifi keçmişlə indinin, fantaziya və reallığın, subyektiv və obyektiv yanaşmanın təmasından təzahür edən heç bir məhdudiyyət tanımayan və hadi-

sələlərə irrasional və rasional yanaşma kimi ortaya çıxır. Yeni mifik yanaşma arxaik xalq icması sərhəddində, çərçivəsində deyil, personajın cəmiyyətdən kənar, ondan ayrılma situasiyasında və çarəsizlikdə, özünəqapanmış və özünəqapılmış tənhalığına, heç nədən asılı olmayan müstəqil, öz daxili, dəruni dünyasında əxz olunur. Elə buradan da, mifologizmin psixologizmlə, daxili monoloqla, ədəbiyyatda “şüur axını”yla vəhdəti ortaya çıxır. Bütün bu sadalanan mifik təhkiyə üsulları Folkner yaradıcılığının əsas cəhətlərindəndir və yazıçının yaratdığı xarakterlərin əsas xüsusiyyətlərini təşkil edir.

Kamal Abdullanın “Kitabi-Dədə Qorqud” poetikasına giriş” əsərində müəllif haqlı olaraq vurğulayır ki, “.....mif haqda nostalji, əslində, tarixə, deməli, zamana qarşı qiyamdır” [1, s.224]. Bu fikri əsərlərindən axıb gələn Folkner düşüncə ənənəsinə də aid etmək doğru olardı. Belə ki, Bayardın, Benjinin, Kventinin, Miss Jenninin, eləcə də, Snoupların, Kompsonların cəmiyyətdəki davranış xüsusiyyətlərinin, mövcud xarakterlərinin yaranma səbəbi də yuxarıda sadalanan mühüm amillərdən irəli gəlmiş müəyyən olur.

Buradan da, belə bir qənaətə gəlinir ki, doğrudan da, mif özlüyündə həm də, XX əsrdə yaranmış müasir ədəbi əsərlərdə artıq öz əksini tapmış keçmişlə indinin ayrılmaz sintezi kimi eqzistliyini təsdiq edən xronotop kimi çıxış edir.

Zaman ta başlanğıcdan dünyanı idarə edir, amma zaman həm də, Folknerin həyat verdiyi süjetlərindəki personajlarının ortaya çıxan xüsusiyyətlərinə görə insanın daxili dünyasını, fikrini, düşüncəsini, başqa sözlə taleyini idarə edir desək, heç də yanılmazdır. Bu baxımdan, insanın daxilindəki zamanla onu xaricdən əhatə etmiş zaman arasında həm bir vəhdət, eyni zamanda da, həm də köklü, tam əsaslı, təlatümlü bir fərq mövcuddur, başqa sözlə, bunlar ayrı-ayrı faktorlardır. Zamanın insanın bir fərd kimi hansı istiqamətdə inkişaf etməsində rolu və təsiri böyük və danılmazdır. Zaman həm dəyişir, həm də dəyişdirir. Özü də dəyişir, özündə mövcud olan hər şeyi də dəyişdirir, istər mənəvi, istərsə də fiziki. Və bu axından çıxmaq, ayrılmaq, qaçmaq, can qurtarmaq və ya imtina etmək heç vaxt mümkün olmamışdır və olmayacaq da. Sadalanan danılmaz amillərə aid Bayardın, Benjinin, Kventinin, Stivensin, Snoupların və digər personajların psixoloji və mənəvi durumunu, zamanın açıq-aşkar onların taleyində buraxdığı izlər, yaratdığı dəyişikliklər, onlara vurduğu zərbələr, dərin daxili –mənəvi böhran və təsirləri aydın görmək mümkündür. Bu personajlar arasında Folknerin Snouplar adlı trilogiyasına daxil olan “Malikanə”, “Kənd” və “Şəhər” romanlarının əsas qəhrəmanı Flem Snoups müasir Amerika cəmiyyətinin yetirdiyi tipik qəhrəmanı kimi təcəssüm olunur.

Xaraktercə digər qəhrəmanlardan tamamilə fərqlənən Snouplar daha çox müasir Amerikanın timsalı olan tipajlardır. Flem əyalətdə yad, vəhşi və prinsipsiz Snouplar arasında qəddarlığı, hərisliyi, mənəviyyatsızlığı, nakişiliyi, öz qadınına münasibətdə laqeydliyi, ona sahib çıxmaması, özünə sərf etdiyi üçün əməllərinə nəinki göz yumması, hətta şərait yaratması, işində irəli getmək üçün mahiranə maxinasialara əl atması və bu kimi hərəkətləri onun xarakterini açmağa kömək edir. Flem Snoupsun bu kimi qeyri-insani hərəkətləri “Şəhər” romanında da davam edir. O, nəinki ətrafındakı insanlardan, eləcə də, ailəsindəki insanlardan da yarar-

lanmağa, mənfəət əldə etməyə çalışır. Bunun nəticəsindədir ki, o, Sartorislərə mənsub bankın prezidenti olmağa nail olur. Bu hadisələr fonunda onun məkrli və ikiüzlü obrazı ortaya çıxır. Folknerin ustalığı sayəsində oxucunun gözləri önündə tam bir mənəviyyatsız, cəmiyyətin əclaf adlandırdığı bir tipaj vardır. Trilogiyanın digər “Malikanə” romanında isə Flem öldürülsə də, bu əsərdə öz vəhşi, mənəviyyatdan kənar xarakterləri ilə seçilən Snoupsalrın digər üzvlərinin, hətta bir neçə nəsilərinin qəddar, insanlıqdan kənar hərəkətləri davam edir. Sadalanan bütün bu faktorlar mövcud burjuaziya cəmiyyətinin diktəsi nəticəsində Snoupslar kimilərinin sürükləndiyi və bu cəmiyyətin tələyə saldığı “insanlar”dır. Əsərlərini əhatə edən bütün proseslərin diktəsindən aşkar aydın olur ki, bir müəllif kimi ustad sənətkarı insan-cəmiyyət, insan-dünya münasibətləri, insanın cəmiyyətlə qarşılıqlı əlaqəsi ciddi narahat edirdi. Yarımçıq insan, mənəvi dünyası olmayan, qeyri-şüuri yaşayan, ləyaqət tanımayan, zəhmətlə yaşamayan adam həmişə cəmiyyətin qurbanına çevrilir, özünü və həyatını cəmiyyətə və zamana uduzur, insan kimi həyatda, ona müvəqqəti verilmiş zamanda özünü təsdiq edə bilmir, bu imkan itirmiş olur.

Zaman insanı tanıyır, insan da zamanı. İnsan zamana məxsusdur, ancaq zaman insana ya qismən məxsusdur, ya da yox. Zaman anlayışı olduqca geniş məfhum olaraq qalır, bu sual dəfələrlə izah olunsa da, həmişə açıq olaraq qalır, aktuallığını və dəyərini, insan həyatında rolunu heç zaman itirmir. Zamanın mövcudluğu onun da özünəməxsus tərzdə var olması, yaşaması deməkdir, bu baxımdan zaman-həyat anlamı, bərabərlik, bir-birini tamamlayan eqzistensial məfhum kimi ortaya çıxır, belə ki, zaman-elə həyat, başqa sözlə mövcud olma, həyat isə elə zaman, bəlkə də, müvəqqəti mövcudluq deməkdir, iki fərqli ad, anlayış olsalar da, iki eyni mövcud gerçəklik, reallıqdır.

Zamanda məhdudiyyət, limit yoxdur, onun heç başlanğıc və sonu da yoxdur əslində, çünki zaman var olan lakin daim dəyişməkdə olan gözəgörünməz prosesdir, xüsusilə şüurda mövcud olan zaman heç bir sərhəd, sədd tanımır, bu sədd olsa-olsa yalnız insanın (Bayardda, Benjaminsdə, Kventində, Snoupslarda, dolayısı ilə bu obrazların sahibi kimi Folknerdə olduğu kimi) yaddaşının başlanğıc nöqtəsindən son qavrama nöqtəsinə qədər olan məsafə ola bilər. Qeyd etmək yerinə düşər ki, Folkner əsərlərinin xronologiyası ilə onun personajlarının həyatını və şüurunun zəbt etmiş daxili zamanla bir sıx əlaqəsi vardır. Müəllifin bacarıqla yaradaraq ərsəyə gətirdiyi və oxucuya təqdim etdiyi insanların dünyaduyumunda, şüurunda baş verən proseslərə görə insan üçün zamanın ən unudulamaz mərhələsi olan keçmiş, olub bitmiş demək deyil, tükənmiş zaman və dolayısıyla tükənmiş, qurtarmış insan yoxdur, keçmiş insanı heç zaman tərk etmədiyi üçün, həmişə onun şüurunda ilişib qalaraq yaşadığı üçün o, daim mövcuddur və real olaraq sona qədər insanla qalır, eləcə də insan öz daxilində onu əbədi olaraq, son dayanacağına qədər yaşadır. Folkner əsərlərindəki sujetlərdə və bu sujetləri boyu izlədiyimiz surətlərin həyatında olduğu kimi nəsil ya şəcərə amili, zamandan axıb gələn nəsələrin daim ailənin mövcud olmasında əsas rol oynaması, nəsil-dən-nəslə ötürülməsində rolu, və sairə amillər buna ən yaxşı misaldır.

Zaman konsepsiyasına fərqli yanaşmanın ən gözəl nümunəsi kimi Folkner dünyasını, onun zamana xüsusi yanaşmasını və özəl münasibətini və bunun praktik nəticəsi kimi əsərlərini nümunə göstərmək olar. Folknerin nəinki məhz trilogiyasında, eləcə də bütün əsərlərində-roman, povest və hekayələrində xronotop məfhumu qırmızı xətlə keçir və əminliklə qeyd etmək olar ki, “zaman” anlayışı Folkner dünyası ilə birgə onun əsərlərinin bütün obraz və personajlarının, eləcə də, süjet xəttinin doğrulmasında və hadisələrin real ya irreal mövcudluğu və inkişafı prosesində mühim əhəmiyyət daşıyır. Konkret olaraq sənətkarın yaradıcılığında xüsusi mərhələ olan Snoupslar trilogiyasına daxil olan “Malikanə”, “Kənd” və “Şəhər” romanlarının artıq yuxarıda toxunduğumuz, aydınlıq gətirməyə çalışdığımız bəzi məqamları, üçlükdə olan obraszların qarşılaşdığı hadisələri, real situa-siyaların yaratdığı gərginlikləri, insan-cəmiyyət münasibətlərinin ortaya çıxardığı eybəcər, xoşagəlməz məqamları yuxarıda söylənilən fikirlərə misal göstərmək olar.

U.Folknerin trilogiyasında zaman və insan anlayışı bədii-estetik kontrastda.

Zamanı idarə etmək olmaz, ancaq zaman bizi idarə etmək iqtidarında olaraq qalır, onun təsirindən hələ heç kim yaxasını qurtara bilməyib, bu baxımdan zaman özünəməxsus harmoniyaya malik olan axın olaraq qalmaqdadır, nə qədər dəyişkən xassəyə malik olsa da...və elə bu axın da, Folknerə görə, insanı (Bayardın, Kvintenin, Stivensin, Flemlərin, Snoupsların və digər obraszların timsalında) istəsə də, istəməsə də, öz ağışuna alaraq onun tanımadığı, bilmədiyi, anlamadığı, ya anlayamacağı sonsuzluğa aparır.

İnsanın zamana təslim olmayacağına, hətta ona qalib gələcəyinə inamı Folknerin nəinki tək əsərlərindəki xarakterik situasiyalarda, dəyişkən obraszların anbaan diktəsində, eləcə də, daha qabarıq şəkildə sənətkarın əsərlərindən də çox Nobel mükafatı aldığı zaman etdiyi insana, insanlığa olan dəyərli, humanist, möhtəşəm, dərin məna dolu məşhur nitqində aydın görünür: “...Çağımızın faciəsi uzun müddətdir mübtəla olduğumuz və öyrəşdiyimiz ümumi heyvani qorxudur. İnsanın sora biləcəyi ruhi suallarından yalnız biri qalır: bizi nə vaxt məhv edəcəklər? ... Mən insanlığın sonunu qəbul etməkdən imtina edirəm. Təkcə sağ qaldığı üçün insanın əbədi olduğunu; qırmızı, ölüm ayağında olan son axşam, sonuncu, gərəksiz istehkamdan ölümün son təbilinin göylərə ucaldığı, daha bir səsin onun zəif, bitib-tükənmək bilməyən səsinin eşidiləcəyini demək çox asandır. Mən bunu qəbul etməkdən imtina edirəm. İnanıram ki, insan yalnız sağ qalmayacaq, həm də qələbə çalacaq. İnsan ölümsüzdür, ona görə yox ki, bitib-tükənməz səsə sahib olan yeganə məxluq odur, ona görə ki, onun fədakarlığa, mərhəmətə və dözümə qadir ruhu var.”

U.Folknerin insana münasibətini əks etdirən yuxarıda qeyd olunan bəşəri fəlsəfi fikirlərinin ingilis dilində orijinal variantı aşağıdakı kimi ifadə olunur:

“Our tragedy today is a general and universal physical fear, so long sustained by now that we can even bear it. There are no longer problems of the spirit. There is only one question: When will I be blown up? ... I decline to accept the end of man. It is easy enough to say that man is immortal simply because he will still endure: that when the last ding-dong of doom has clanged and faded

from the last worthless rock hanging tideless in the last red and dying evening, that even then there will still be one more sound: that of his puny inexhaustible voice, still talking” [3, s.632-633]. Bu sözlər adi sözlər deyil, əslində böyük Folkner ruhunun, təfəkkürünün insan anlayışına olan təqdirəlayiq bəşəri baxışı, xarakteri, bədii-estetik, mənəvi-psixoloji duyumu, qiymətidir.

Folkner epopeyası, onun Yoknapatafa saqası demək olar ki, yarım əsri əhatə edən zaman kəsiyində mövcud olan Cənub əyalətidir. Amma burda baş verən proseslərin gedişatında sistemlilik, ardıcılıq müşahidə etmək mümkün deyil. Aydın olur ki, cənub həyat tərzinin inkişaf prosesi, evolyusiyası Folknerə bir müəllif kimi çox da maraqlı olmamışdır. Onun yaratdıqları- istər hadisələrin inkişaf xətti, süjeti, əgər buna sujet demək olarsa, istərsə də, obrazların yaşadıkları taleləri canlı hadisələrdən çox freskaları xatırladır. İnsanların yaşam anlarını, məqamlarını fərqli eksperimental üslubda təsvir edən yazıçı sanki ayrı-ayrı fraqmentlər, təsvirlərdən ibarət tablolar yaratmışdır. Maraqlıdır ki, bəzən bu tablolar arasında əlaqə, bəzən isə tamamilə əlaqənin olmamasının şahidi oluruq. Ancaq hətta bu tablolar arasında hansısa əlaqə, uzlaşma görünürsə belə, bu heç bir adi gündəlik, xronoloji əlaqə deyil. Folknerin istər hekayələrinin, istərsə də, romanlarının iştirakçısı olan personajlarının cavanlıq, yaşlılıq və qocalıq dövrlərini əhatə edən əsərləri bir-birinin ardınca yaranmayıb, bir-birini izləmir, baxmayaraq ki, eyniadlı xarakterlərin tez-tez bir neçə əsərlərində müşahidə edirik, onlar hansısa bir ardıcılıqla ya nizamlı da ard-arda oxunuş üçün nəzərdə tutulmayıb. Buna görə də, əsərlərdə hansısa bir xronologiyayı izləmək olduqca mürəkkəblik, çətinlik və müşküllük yaradır. Bu da özünəməxsus tərzdə mifik illuziya doğurur, hər şeyin eyni zamanda baş verməsi illuziyası. Başqa sözlə, bəlkə də, Folkner üçün vaxtın gedişatından çox, zaman arasındakı əlaqə, insanı daim izləyən keçmişlə indinin vəhdəti daha çox vacib idi və demək olar ki, o, zamana münasibətdə, öz yanaşmasında, zamanın mifik təzahüründə heç yanılmırdı da. Folknerə görə, həyat, nə qədər ki, bu əlaqə qırılmayıb, ümid yaradaraq, bəli, məhz ümid, öz axarında davam edir.

Zaman estetik fikrin aktual problemi kimi Folkner əsərlərində əxz etdiyi funksional roluna görə yazıçının əsərlərinin mərkəzi xətti kimi çıxış edir. Xronotop bu əsərlərdə insana münasibət amilinə görə əsas səbəb kimi təzahür etdiyindən cansız məfhum deyil.

Xronotop bir bədii-estetik element kimi keçən əsrin əvvəllərində ərsəyə gəlmiş bədii sənət əsərlərindən fərqli olan o dövr üçün tam yeni formada təzahür edir, bu dövrdə xronotop münasibətləri artıq insanın canlı bir hissəsinə çevrildiyi ortaya çıxır. Nəticədə insan zaman və məkan amilindən, əhatəsindən, eləcə də, zaman və məkan insandan kənar təsəvvür ediləməyəcək prinsip kimi mühim əhəmiyyət daşıyır.

Ədəbiyyat:

1. Abdulla K. “Kitabi-Dədə Qorqud” poetikasına giriş. Bakı, “RS Poliqraf”, 2017.
2. Quliyev Q. XX əsr Amerikan ədəbiyyatşünaslığında aparıcı cərəyanlar. Bakı, 2011.

3. Literature in America. The Modern Age. Edited by Charles Kaplan. The Sense of the Past. William Faulkner "Red Leaves". 3-23, "Nobel Prize Award Speech". The Free Press, New York. The USA, 1971.
4. Бахтин М. Вопросы Литературы и Эстетики. Формы Времени и Хронотопа в Романах. Очерки по исторической поэтике. «Художественная литература». Москва, 1975.
5. Костяков В. Трилогия У.Фолкнера. Издательство Саратовского университета. 1969.
6. <https://kulturevreni.com/wp-content/uploads/2020/05/Kultur-Evreni-4.pdf>

Summary

W. Faulkner's Experimental Artistic, Philosophical -Aesthetic Approach to the Concept of Time and Man

The article analyzes the trilogy of the great American writer W.Faulkner of the twentieth century and time and man as the main artistic and aesthetic concept of the novels included in this trilogy. Time remains one of the main aesthetic features of Faulkner's novels. According to Faulkner, the concepts of time and space play an important role in the evolution and development of events and images or characters in his work. According to the author, the concept of time is the main goal of creating a complex style in Faulkner's works, and it turns out that this concept plays a functional role not only in the formation of the author's trinity, but also in characteristics from his earlier works.

The article analyzes the concept of time in connection with the concept of man - another important literary and philosophical concept. At the same time, the contradiction between time and man and the influence of these two concepts on humanity are analyzed.

Резюме

Экспериментальный художественно, философско-эстетический подход У.Фолкнера к концепции времени и человека

В статье рассматриваются понятия «человека» и «времени» как основная художественно-эстетическая концепция романов входящих в трилогию «Сноупсов» великого американского писателя У. Фолкнера в XX века. Время остается одной из главных эстетических особенностей романов Фолкнера. Согласно Фолкнеру, концепция времени и пространства играют важную роль в эволюции и развитии событий, а также образов в его работах. По мнению автора, понятие времени является основной целью создания сложного стиля в произведениях Фолкнера, и оказывается, что оно играет функциональную роль не только в формировании авторской троицы, но и в характеристиках из его более ранних работ.

В статье анализируется концепция времени в связи с концепцией человека - еще одной важной литературно-философской идеей. При этом исследуется противоречие между временем и человеком и влияние этих двух концепций на человечество.

Rəyçi: f.e.d., prof. Q.Quliyev